

УДК 344.541

С.А. ШАЛГУНОВА, канд. юрид. наук,
доц., Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ

КРИМІНОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ СЕРІЙНИХ СЕКСУАЛЬНИХ ВБИВСТВ

Ключові слова: кримінологічна характеристика,
вбивство, серійне вбивство, сексуальне вбивство

Причини зростання та поширення серійних сексуальних вбивств у нашій країні, на думку кримінологів, обумовлені рядом макросоціальних і мікросоціальних факторів [1, 2]. До числа макросоціальних факторів необхідно віднести: крайнє екологічне неблагополуччя, в умовах якого народжується, дорослішає і живе переважне число людей; девальвацію притаманних раніше нашій країні законів та категорій моралі, державних інститутів і лідерів, що негативно позначається на ідентифікації й становленні особи; обвальне падіння цінності та престижності морально-етичних, інтелектуальних, естетичних та культурних якостей у поєднанні з різким рівнем престижності й цінності принципів сили, нахабства, культу грошей і влади будь-якою ціною; високий ступінь соціальної агресії з масовою загибеллю людей (бандитські розбори, відстріли «неугодних» політиків, представників влади), що веде до знецінення життя іншої людини в цілому; залучення молодих чоловіків (найманців) із різних регіонів країни до участі у вбивствах (у військових конфліктах на території інших держав) та отримання ними особистого гоміцидного досвіду; могутній прорив у засоби масової інформації пропаганди насильства, жорстокості, розгнузданості, вседозволеності, зокрема у сфері інтимних відносин; різка економічна поляризація населення України у вигляді реального зубожіння переважного числа її громадян на фоні розкоші й принципово іншого способу, рівня і якості життя мізерної частки населення (чиновників, політиків, вищих керівників держави, бізнесме-

нів); соціальна та індивідуальна незахищеність в умовах слабкої дії законів та недовіри державі та всім її інститутам (державним адміністраціям, правоохоронним органам); великий коефіцієнт міграції з порушенням культуральних, сімейних, професійних та інших життєвих зв'язків і стереотипів; алкоголізація та наркотизація населення.

Мікросоціальні фактори обумовлені несприятливим впливом на людину найближчого соціального оточення (сім'ї, групи, безпосереднього оточення) – вихованням в умовах психологічної напруженості, жорстокості та приниження, емоційного відкидання, бездоглядності, святенництва і пуританства.

Проблема вивчення особи серійного злочинця та мотивів протиправної поведінки у зв'язку з її складністю та багатоплановістю відображена в роботах вітчизняних та іноземних дослідників Г.-Ю. Айзенка, Ю.М. Антоняна, А. Бандури, К. Вайла, І. Валернстайна, В.А. Верещагіна, С. Іосімасу, А. Лап'єра, А. Мате, Д. Митза, С.А. Потапова, У. Реклесса, Г.М. Сайкса, Б.Ф. Скіннера, Г. Траслера, Р. Фокса, Е. Фрея, К.-О. Хрістіансена, Г.Й. Снайдера, Б.В. Шостаковича та інших. Однак, особливості вчинення серійних насильницьких злочинів та умисних вбивств зокрема, не отримали належної уваги. Тому мета даного дослідження полягає у визначенні спільних кримінологічних ознак, що характеризують серійні сексуальні вбивства, як найбільш небезпечні насильницькі злочини, а також ознаки осіб, котрі їх вчинили. Новизна роботи міститься в введенні в науковий обіг даних щодо кримінологічної характеристики серійних сексуальних вбивств, отриманих автором на основі вивчених матеріалів більш 500 кримінальних справ.

Кримінологіко-криміналістична характеристика серійних сексуальних вбивств досить широко представлена у ряді зарубіжних досліджень [3-5], тоді як вітчизняна кримінологічна наука приділяла цим питанням недостатню увагу. Дані злочини були вчинені в різних місцях (у містах та у сільській місцевості; у приміщеннях і на вулиці), за різних обставин (у різний час доби), мали неодна-

кову кількість жертв.

Детальне дослідження об'єктивної сторони цих вбивств показало, що вчинялися вони різними способами, але переважна їх більшість була здійснена за допомогою нанесення тяжких тілесних ушкоджень, небезпечних для життя (колото-різані та рубані поранення). Другим найбільш поширеним способом вбивства є удушення жертв як руками, так і за допомогою різних предметів (мотузки, шнура, дроту, шарфу, жіночих колготок). Специфічними для серійних сексуальних вбивств є такі дії, як введення різних предметів в усі природні отвори тіла, оголення позбавлених життя жертв, мастурбація на фоні споглядання трупів, коїтальні та орально-анальні дії з трупами, відсікання геніталій або молочних залоз, вилучення внутрішніх органів за допомогою колюче-ріжучих предметів і (або) шляхом виривання і вигризання, повернення до трупа через деякий час після вбивства з метою здійснення з ним різних маніпуляцій. При таких вбивствах не обов'язково має місце статевий акт - методи досягнення сексуального задоволення приймають інші форми.

Близько 25 % злочинців після вбивства привласнювали собі цінні, або і не особливо цінні речі потерпілих. Більша частка злочинів була вчинена у літні місяці року.

Частота вчинення злочинів різна (перерва між злочинами від декількох хвилин до декількох років). Часовий проміжок між злочинами називають «періодом емоційного спокою» або «емоційного охолодження», протягом якого злочинець може жити життям добросовісного громадянина, не викликати підозри у оточуючих.

Умовна класифікація даних вбивств за часовими параметрами, можна розбити їх на наступні групи: серія вбивств, вчинених одне за одним із перервою у декілька хвилин (як правило, ці злочини вчиняються у міських приміщеннях в основному відносно дітей та осіб, з якими злочинець був раніше знайомий); серія вбивств, вчинюваних з перервами від декількох днів або місяців, що тривають приблизно протягом року; серія вбивств, що

тривають протягом декількох років з часовими проміжками між епізодами від декількох днів до декількох років.

У динаміці часових перерв між злочинами існують дві особливості. Перша полягає у тому, що спочатку вбивства вчиняються відносно рідко, потім з якогось моменту їх частота різко зростає. Це почастищення злочинної активності сексуальних агресорів з часом свідчить про патологічний розвиток особистості з наростанням компульсивності (неподоланності потягів). Друга особливість, що полягає в збільшенні часу між проміжками, вказує на можливість злочинця контролювати свою злочинну поведінку.

Серед жертв злочинців, котрі були звинувачені у вчиненні серійних сексуальних вбивств, переважає частка осіб жіночої статі (91,5 %), а кількість жертв – осіб чоловічої статі складає 8,5 %. Із загальної кількості чоловіків питома вага дітей і неповнолітніх складає 80 %, серед жінок – 21,6 %. У переважній більшості випадків жертви ні в чому не були винуваті; у окремих випадках через вік, стан психічного здоров'я, особливості характеру або статеву розбещеність вони були надмірно довірливі та необережні у відносинах з потенційним злочинцем, жертвою якого стали згодом.

В окремих серіях можлива сексуальна спрямованість агресивних дій, пов'язана з акцентованістю у поведінці жертви, саме її сексуальністю.

Вивчення загальної характеристики особистості серійних вбивць показало, що початок злочинної садистської активності припадає на молодий вік (до 25 років), а вік останнього вбивства зміщується до більш зрілого віку (30-45 років). Серед розшуканих злочинців більшість склали мешканці міст (65 %), з середньою або середньою спеціальною освітою (61 %); 77 % із них працювали, 60 % злочинців були із робочого середовища. Серед їх захоплень (хобі) переважало колекціонування (фотографій, предметів), а також захоплення агресивними видами спорту (бокс, боротьба) і полюванням. У шлюбі перебували половина всіх злочинців, хоча в

основному шлюб був укладений пізніше, ніж за звичайно (після досягнення винним 28-35 років. Однією із характерних рис серійних сексуальних вбивць є порівняно невеликий сексуальний досвід і вони можуть бути названі статевими невдахами. Близько 40 % із них вирости у неповній сім'ї, частіше без батька. По типу виховання переважали не увага до дитини з боку батьків та «їжаківі рукавиці» з боку матері. Багато хто із них в дитинстві мав сексуальні інциденти: зґвалтування та розбещені дії з боку старших підлітків, рідше – членів сім'ї. Більше 60 % злочинців властиві ознаки несексуальної агресії і садизму відносно оточуючих (нанесення побоїв, катування відносно близьких, вбивства тварин). У 46 % випадків злочинці раніше притягувалися до кримінальної відповідальності (в основному за насильницькі та ненасильницькі сексуальні дії). У 35 % випадків мали місце поєднання несексуальних розладів психіки (піроманія, бродяжництво, крадіжки), хворобливих потягів до садизму. 85 % із числа обстежених були визнані осудними, і лише 15 % із них – хворими на шизофренію.

Аналіз матеріалів кримінальних справ по серійних сексуальних вбивствах свідчить про те, що злочинців даної категорії можна знайти у всіх верствах населення. Виявлення такого «нетипового» злочинця ускладнюється тим, що часто вони є соціально благополучними людьми, що вмело маскують свою кримінальну поведінку. На думку деяких дослідників [6, с.57-58], такі особи складають третину від загальної кількості серійних сексуальних вбивць. Більшість із них користувалася повагою та авторитетом за місцем проживання і роботи, займалися активною громадською діяльністю. Так, син військово-службовця, С., який навчався в одному з престижних ВНЗ м. Києва, вважався нормальним хлопцем, вчинив в м. Києві та області 15 серійних сексуальних злочинів відносно малолітніх дітей і жінок похилого віку. Таким чином, в коло пошуку сексуального злочинця можуть входити і люди з високим соціальним статусом.

Досвід вивчення серійних сексуальних вбивств та осіб, які їх вчинили, дозволив виявити криміналістично значущу специфіку даного виду злочину, що визначається наступними основними рисами [4, с.35]: кількість жертв – не менше двох; жертвами стають підлітки, діти обох статей і повнолітні дівчата, жінки; більшість вбивств вчинені з особливою жорстокістю; всі вбивства пов'язані з сексуальними переживаннями злочинця; вбивства вчиняються з різною періодичністю, різними способами та знаряддями; інколи вбивства супроводжуються актами канібалізму; всі вбивства вчинені в умовах неочевидності.

Аналіз характеристик різних серійних сексуальних вбивств показав, що при уявній їх зовнішній однотипності насправді вони істотно відрізняються один від одного і їх можна типологізувати у наступні групи: 1) вбивства, вчинені з метою отримання сексуального задоволення злочинцем від мук та агонії своїх жертв; 2) вбивства з метою придушення опору жертви перед або під час зґвалтування; 3) вбивства з метою соїтія (природного статевого акту) з трупом; 4) вбивства з метою приховування слідів злочину та забезпечення власної безкарності; 5) вбивства, коли під час або після вчинення зґвалтування потерпілі вчиняють дії, що розцінюються злочинцем як приниження або образа, або коли жертви не виправдовують надій злочинця в плані відповіді їх реакції на його сексуальну поведінку.

Аналіз кримінальної діяльності злочинців в межах окремих серій дозволив виявити характерний для них спосіб поведінки або кримінальний почерк.

Кримінальний почерк серійного вбивці має свою специфіку, яка може полягати у: а) однотипності обраних злочинцем жертв; б) повторюваності ситуацій, місць вчинення злочину; в) однотипності та специфічності використовуваних злочинцем способів нападу; г) стереотипності, ритуальності агресивної поведінки.

На специфіку кримінального почерку та динаміку його формування мають вплив як

особистісні особливості злочинця, так і обставини вчинення злочину та поведінки жертви при цьому. Одним із елементів кримінального почерку, що часто зустрічаються, є так звані «підпис» або «автограф» злочинця. «Автограф» злочинця на відміну від кримінального почерку не змінюється на протязі злочинної кар'єри серійного вбивці. «Автограф» – це те, що злочинець робить понад необхідне для вбивства, свого роду «візитка». Так, наприклад, Б., який вчинив серію вбивств у Миколаївській та Одеській областях, кожній жертві вкладав в руки квітку; засуджений П., - усаджував тіла деяких жертв в кутку під дзеркалом [7, с.3].

Оцінка суб'єктивної сторони серійних сексуальних вбивств пов'язана з вивченням психологічних особливостей особи злочинця, причин та механізмів її злочинної поведінки.

Психологічні особливості особи серійного сексуального вбивці. Дослідження психологічних особливостей серійних сексуальних вбивств, проводилося відповідно до уявлень про те, що особистість – це система психічних процесів, станів та властивостей, які виникають, з одного боку, внаслідок соціалізації під впливом виховання та оточуючого середовища, а з іншого – в результаті перетворень уроджених внутрішніх умов організму, які керують діяльністю людини, впливають на вибір нею різних способів поведінки [8]. У зв'язку з цим для аналізу з матеріалів судово-психіатричних експертиз були узяті: по-перше, відомості, що характеризують динаміку зміни особистості в процесі виховання та стійкі особистісні риси, що визначають стереотипи поведінки; по-друге, відомості, що характеризують актуальний психічний стан особи, сукупність індивідуально-психологічних особливостей, характер психічної діяльності. Було встановлено, що вже в ранньому дитячому віці у способах поведінки, у ставленні до себе, до конфліктних ситуацій, у результатах, що досягаються, у злочинців можна виділити дві суперечливі тенденції. З одного боку, це зовнішньо спрямована агресивна активність в поведінці (праг-

нення до підпорядкування собі інших, образливість з «фіксацією кривдника»), а з другого боку – переживання та почуття, що компенсують або ізолюють властиві цим особам сором'язливість, почуття ураженості, ущербності, підвищену особистісну вразливість. У зв'язку із цим закономірний факт формування у злочинців в підлітковому віці «реакції опозиції» як способу домінуючих соціальних відносин. До числа найбільш характерних особистісних якостей злочинця, що істотно впливають на поведінку, були віднесені – імпульсивність, безпосередня реалізація у поведінці спонукань, що виникають, афективна ригідність, почуття ворожості щодо оточуючих, високе почуття тривожності у поєднанні з прагненням до домінування.

Основною особистісною детермінантою будь-якої поведінки, у тому числі й злочинної, є мотив. Він має значний вплив на весь механізм злочинної поведінки і тому посідає в ній особливе місце.

Головним елементом механізму сексуального вбивства є стан (відносини) жорсткої залежності злочинця від якого-небудь об'єкту. Найчастіше це жорстка залежність від власних психотравмуючих переживань або (і) від складної життєвої ситуації в контексті міжособистісних відносин, в які обов'язково включений сексуальний (еротичний) компонент.

Вивчення мотиваційної сторони злочинних сексуальних дій виявило наявність ряду психологічних причин, збудників поведінки серійних сексуальних вбивць, до числа яких відносять наступні [4, с.119-120].

У випадках сексуальних вбивств суто садистського характеру: сексуальні потяги злочинця, коли отримання статевого задоволення та навіть оргазму можливе лише тоді, коли винний бачить муки та агонію жертви.

У випадках сексуальних посягань на жінок, супроводжуваних проявами особливої жорстокості: необхідність вирішення своїх особистих проблем, в основі яких лежить несвідоме відчуття залежності злочинця від жінок; при цьому може матися на увазі не конкретна особа, а жінка взагалі, як абстракт-

тний образ; мотив самоствердження, викликаний необхідністю подолання реального або надуманого соціального або біологічного відкидання (відторгнення) злочинця жінкою.

У випадках сексуального нападу на підлітків або дітей: несвідомий мотив зняття або придушення тяжких психотравмуючих дитячих переживань злочинця, пов'язаних з емоційним відкиданням його батьками або з приниженням з їх вини у дитинстві; нездатність встановлювати нормальні статеві контакти з дорослими жінками або відсутність фізіологічного та психологічного задоволення від подібних контактів.

У випадках сексуальних вбивств суто садистського характеру існує чіткий взаємозв'язок функціонування статевого інстинкту, статевої сфери злочинця із спричиненням смерті жертві. Можливість досягнення винним сексуального задоволення пов'язана з діями, спрямованими на умертвіння людини.

Такий унікальний спосіб досягнення сексуального задоволення зустрічається дуже рідко, і довести винятковість досягнення статевого задоволення саме цим способом нелегко, оскільки часто такі злочинці мають сім'ю та дітей, що вже саме по собі говорить про можливість інших способів здійснення статевого акту. Але вирішальним в диференціації цього виду сексуальних серійних злочинів є не об'єктивний, а суб'єктивний момент: адже сама можливість здійснення статевого акту і досягнення сім'явипорскування може і не супроводжуватися почуттям задоволення статевої потреби, хоча й показує здібність особи до реалізації закінченого статевого акту як біологічної функції організму.

Задоволення сексуальної потреби дані злочинці можуть отримувати, лише при заподіянні смерті іншій особі. Для них характерним є формування залежності від вчинюваних нею відносно жертви сексуально-садистських дій. У зв'язку з цим деякими авторами визнається існування особливого типу злочинця, приватного варіанту сексуального вбивці, виділеного та описаного в науково-монографічній літературі як «феномен Чикатіла» [1, с.14-17].

«Феномен Чикатіла» – варіант кримінальної особистості, етапний патологічний розвиток якої призводить до виникнення, закріплення та трансформації потреби (потягу) до здійснення повторних садистських злочинів проти особи і статевої свободи, статевої недоторканості громадян. При вивченні «феномену Чикатіла» виявлена психофізіологічна залежність осіб від особливостей своєї сексуальної поведінки. Психічна залежність виявлялася у нав'язливих явищах з фантазуванням, відповідною тематикою сновидінь, почуттям психічного комфорту в патосексуальній ситуації (ситуації злочину). Фізична залежність мала вираз у наявності компульсивного (неподоланого) потягу до сексуального садизму та вбивства, стану психофізіологічного комфорту в патосексуальній ситуації і психофізіологічного дискомфорту – поза нею, а також явищем патосексуальної абстиненції (позбавлення), яке можна порівняти зі станом хронічного алкоголіка або наркомана, коли заради зняття стану абстиненції людина готова піти на вчинення злочину. Можна виділити декілька стадій розвитку «феномену Чикатіла». Під час прихованої стадії потяг виявляється фантазуванням, сновидіннями і не супроводжується активними злочинними діями. На цій стадії садистські фантазії та уявлення іще приносять особі заспокійливий «психотропний ефект». Перша стадія сексуального садизму виникає, коли «психотропний ефект» внутрішніх переживань знижується, а садизм починає проявлятися в зовнішній дії, у поведінці особи. Спочатку він може носити соціально прийнятні форми, але потім потяг починає набувати суб'єктивно неподоланого характеру. На другій стадії на перший план виступає фізична залежність із втратою контролю над ситуацією. Поведінка злочинця повністю підкоряється компульсивному потягу. При компульсивному потягу у злочинця існує боротьба мотивів між необхідністю вчинити вбивство і страхом перед покаранням, але патологічний потяг все частіше перемагає. Однак боротьба мотивів може на деякий час утримати злочинця від чергового делікту.

Так, у випадку Чикатіла, він на деякий час переривав свої злочинні діяння, оскільки знав, що його розшукує міліція. На цій стадії відбувається зубожіння особистості, всі інтереси підкоряються «полюванню за жертвами», які для злочинця починають носити анонімний, безособовий характер.

Так, аналогічна ситуація вчинення сексуальних вбивств засудженим Сергієм Ткачем (павлоградським та пологівським маніяком). На протязі 25 років (з 1980 по 2005 роки) ним було вчинено більше 50 згвалтувань та умисних вбивств малолітніх дівчат та молодих жінок. Досвід роботи в органах внутрішніх справ в посаді експерта-криміналіста дав Ткачу неоціненні знання, яким чином можна приховати свої злочини. Зовні його життя, так само, як і життя ростовського маніяка Чикатіла було спокійним та не викликало підозр у сусідів, знайомих, колег по роботі.

Викладене дозволяє зробити висновки про те, що серійні сексуальні вбивства не є «випадковими». Їх вчинення підготовлене логікою розвитку психосексуальних відносин злочинця.

У механізмі «серії» сексуальних вбивств наочно проявляються особливості дій – «почерк» злочинця, обумовлений особливостями його особистості. Дослідження О.Ю. Михайлової дозволили зробити висновок про існування певних психологічних механізмів розвитку злочинної поведінки серійних сексуальних вбивць, що впливають на динаміку їх кримінального почерку [9, с.25-30]. У таких злочинців має місце наявність трьох основних стадій формування злочинної поведінки.

На першій стадії значну роль у поведінці злочинця виконують обстановочні фактори – об'єктивні ознаки ситуації та характер його взаємостосунків з жертвою. Його дії – спонтанна реалізація власних сексуальних фантазій у «зручній» для нього обстановці. Злочинець на цій стадії здатен контролювати й коригувати свою поведінку. Фаза пошуку жертви згорнута або відсутня. Жертви можуть мати різний зовнішній вигляд, вік. Уже на першій стадії розвитку поведінки сексуаль-

ного злочинця в його кримінальному почерку виявляються стереотипні, повторювані із епізоду в епізод агресивні дії відносно жертв та маніпуляції з їх трупами.

Для другої стадії характерне активне створення суб'єктом специфічної ситуації злочину, в якій можлива сексуальна агресія. Перехід до цієї стадії характеризується пошуком жертви, «спеціалізацією» злочинця на досить чітко окресленому типі жертв. Тип обраної жертви пов'язаний з особливостями аномального розвитку особистості злочинця (наявність психотравм, проблеми міжособистісного, і зокрема сексуального спілкування тощо). Тому ставлення до жертви починає носити деперсоніфікований характер: вона уособлює певний символ, який повинен бути покараний і (або) знищений. Контроль за власною поведінкою та ситуацією у злочинця іще зберігається, але ролі жертв та обставин в ініціації поведінки відходять на другий план. Соціальні та особистісні характеристики жертви, особливості її поведінки практично не виконують ніякої ролі. На цьому етапі злочинець вибирає місця, де він може з більшою вірогідністю знайти майбутню жертву, відпрацьовує способи знайомства з нею, заманювання її в місце, зручне для вчинення злочину. Паралельно злочинець вчиняє ряд дій, що полегшують йому здійснення задуманого: знаходить приводи, що дозволяють пояснити відсутність на роботі і вдома, розробляє «легенду» своєї появи в місці знайомства з жертвою, а згодом й алібі, купляє транспортний засіб або полегшує доступ до нього. Способи нападу на жертву жорстко стереотипізуються, фіксуються ті із них, які найбільш ефективні в плані придушення опору жертви, а також дають найбільший «психотропний ефект» для злочинця.

Як правило, на цьому етапі уже можна говорити про кримінальний почерк злочинця, що склався. У міру становлення кримінального почерку відбувається пошук та відпрацювання зовнішніх додаткових факторів, які прискорили б виникнення і (або) посилили прояви специфічного стану. Ці дії поступово набувають ритуального характеру.

Третя стадія носить для злочинця непереможний характер. Актуалізація кримінальної поведінки на цій стадії відбувається спонтанно, без видимих зовнішніх причин. Контроль за власною поведінкою порушується – зникає обережність, передбачливість у вчиненні злочину та приховуванні слідів. Третя стадія розвитку серійного злочину пов'язана з наявністю уже відпрацьованого сценарію злочину. На цьому етапі злочинці спеціально оформляють та обладнують місце його вчинення, готують реквізит, костюми тощо. Дана стадія пов'язана з із вторинним збільшенням різноманітності вибору місць, способів знайомства з жертвою та нападу на неї. Це визначається, з одного боку, активізацією розшукових заходів, які утруднюють кримінальну діяльність злочинця, примушують його розширювати «географію». З другого боку, злочинець стає все менш обережним, інколи нападає на жертву іще до того, як вони досягли вибраного ним місця, що збільшує ризик появи сторонніх осіб. Однією із діагностичних ознак даної стадії є те, що злочинець забирає із собою (і надалі зберігає) частки трупа жертви. Маніпулювання частками мертвого тіла дає злочинцю тимчасове полегшення, насолоду своїми вчинками щодо останньої жертви й дозволяє відтягнути необхідність вчинення нового злочину.

Ряд дослідників вважають, що в межах окремого епізоду «серії» поведінка вбивці-серійника відбувається по визначеній схемі [10, с.19-24]. Зрозуміло, з урахуванням ситуації і особистості злочинця вона реалізується не завжди в усій повноті її елементів.

У всіх випадках схема вчинення серійного сексуального вбивства має певні стадії. Однією із перших є фаза фантазування як неодмінна частина, ключова ланка системи кримінальної поведінки серійника. У фантазіях відображаються потреби, мотиви, «вигоди», що передбачаються, від вбивства, що замислюється. Фантазії виконують вирішальну роль в генезисі серійного вбивці. Друга фаза – фаза сталкінга (вслідковування) жертви. Характер, тривалість та інші особливості поведінки злочинця на цій стадії залежать від

сили його бажання, особистісних якостей його самого і обраної ним жертви. Третя фаза – викрадення жертви. Ця фаза також присутня не в усіх випадках серійних вбивств. Одні злочинці вдаються до «швидкої атаки», інші використовують різні «виверти» та «хитрощі», щоб заманити жертву в зручну для вчинення вбивства зону. Залежно від стану та особистісних особливостей вбивці викрадення можуть бути як простими, так і дуже складними, такими, що дозволяють йому продемонструвати свій розум та винахідливість. Четверта фаза – сам акт вбивства. Відомі два варіанти поведінки злочинців на цій стадії. Одні із них свою увагу фокусують на діях, пов'язаних із позбавленням жертви життя, інші – на процесі фізичної взаємодії з жертвою, що призводить у кінцевому рахунку до її смерті, і постмортальному (посмертному) поводженні з тілом жертви. У першому випадку сам акт вбивства здійснюється швидко, оскільки для злочинця важливим є результат – смерть жертв, а не супутні вбивству отримання сексуального задоволення або захоплення своєю владою над жертвою. Рішення вчинити вбивство реалізується негайно. Вбивство, сфокусоване на процесі іншого характеру, більш типове для серійного вбивці, мотивованого пошуком гострих відчуттів або ж утвердженням своєї влади (контролю) над жертвою. Даний тип вбивць, зазвичай, діє відповідно до стереотипної процедури, для якої характерними є слова, що повторюються, і дії, що виконують функцію ритуалу та передують акту безпосереднього вбивства. Ритуал може не завершуватися й після смерті жертви і мати своє постмортальне продовження у здійсненні некросадістських дій, пов'язаних із поводженням з трупом (від членування частин тіла тощо). П'ята фаза – розміщення трупа. Ця фаза також притаманна не для всіх серійників. Одні із них, після насолоди маніпуляціями з трупом, кидають його та залишають місце злочину. Інші переміщують труп або з метою його приховування, або, навпаки, з метою його швидкого виявлення. Завершальною фазою поведінки серійного сексуального вбивці в

межах кожного епізоду скоєного є депресія. На думку багатьох серійних сексуальних вбивць, їм ніколи не вдавалося отримати від вбивства того ефекту, на який вони розраховували, оскільки в повному обсязі очікуваного емоційного полегшення від вчиненого злочину вони ніколи не відчували. Через деякий час фаза депресії змінюється фазою фантазування.

Знання цих фаз дозволить правоохоронним органам більш ефективно складати та планувати слідчі версії і здійснювати пошук серійного злочинця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бухановский А. О. «Феномен Чикатило»: пути научного и практического взаимодействия психиатров и психологов с правоохранительными органами / А. О. Бухановский // Серийные убийства и их предупреждение: юридические и психологические аспекты : материалы международной конф. - М., 1998. - С. 12-19.
2. Антонян Ю. М. Жестокость в нашей жизни / Ю. М. Антонян. - М. : ИНФРА-М, 1995. - 320 с.
3. Павлов А. Р. Серийные сексуальные убийства и их предупреждение : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : 12.00.08 / А. Р. Павлов ; ВНИИ МВД

России. - М., 1994. - 29 с.

4. Антонян Ю. М. Серийные сексуальные убийства / Ю. М. Антонян, В. А. Верещагин, С. А. Потапов, Б. В. Шостакович. - М. : МЮИ МВД России, 1997. - 202 с.

5. Тихонова Е. В. Расследование и предупреждение серийных сексуальных убийств : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : 12.00.09 / Е. В. Тихонова. - Саратов, 2002. - 24 с.

6. Самойлов Ю. Н. Особенности выдвижения оперативно-розыскных версий при раскрытии многоэпизодных убийств совершенных на сексуальной почве / Ю. Н. Самойлов // Проблемы предупреждения преступлений против личности : сб. - Душанбе, 1989. - С. 57-58.

7. Исаенко В. Н. Организация расследования серийных убийств / В. Н. Исаенко // Законность. - 1999. - № 2. - С. 2-7.

8. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. - М., 1966. - 310 с.

9. Михайлова О. Ю. Психологические механизмы серийных убийств / О. Ю. Михайлова // Серийные убийства и их предупреждение: юридические и психологические аспекты : материалы международной конф. - М., 1998. - С. 25-30.

10. Образцов В. А. Криминалистическая психология / В. А. Образцов, С. Н. Богомолова. - М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. - 357 с.

Шалгунова С. А. Кримінологічні ознаки серійних сексуальних вбивств / С. А. Шалгунова // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 661–668 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09scaccv.pdf>

Розглянуто кримінологічні ознаки серійних сексуальних вбивств і стадії вказаних злочинів на основі вивчених матеріалів більш 500 кримінальних справ.

Шалгунова С.А. Криминалогические признаки серийных сексуальных убийств

Рассмотрены криминалогические признаки серийных сексуальных убийств и стадии указанных преступлений на основе изученных материалов более 500 уголовных дел.

Shalgunova S.A. Criminological Signs of Serial Sexual Murders

Criminological signs of serial sexual murders and a stage of the specified crimes on the basis of the studied materials more than 500 criminal cases are considered.